

УДК 316.3.21

Шаповаленко М.В.
Харківський національний
університет ім. В.Н.Каразіна

ЛЕГІТИМАЦІЯ/ДЕЛЕГІТИМАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗМІН

Низка «кольорових революцій» на пострадянському просторі, події «арабської весни» сприяли встановленню нового політичного порядку. Змінювалися політичні інститути і вводились в дію нові політичні процедури та механізми функціонування політичного режиму. Новий політичний порядок мав себе легітимізувати, але для цього потрібно було вирішити ті кризові проблеми, які дали поштовх радикальним змінам у суспільстві. Як правило, низка чинників викликають кризові явища і для подолання кризи потрібно запровадити систему заходів, які й забезпечать інституціональну легітимацією. Водночас поряд із легітимацією можуть відбуватися й процеси делегітимації.

Ключові слова: легітимність, легітимація, революційні події, політична криза, постреволуційний порядок.

Шаповаленко М.В.

ЛЕГІТИМАЦІЯ/ДЕЛЕГІТИМАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ИЗМЕНЕНИЙ

Ряд «цветных революций» на постсоветском пространстве, события «арабской весны» способствовали установлению нового политического порядка. Менялись политические институты и вводились в действие новые политические процедуры и механизмы функционирования политического режима. Новый политический порядок должен был себя легитимизировать, но для этого надо было решить те кризисные проблемы, которые дали толчок радикальным изменениям в обществе. Как правило, ряд факторов вызывают кризисные явления и для преодоления кризиса нужно ввести систему мер, которые и обеспечат институциональную легитимацию. В то же время наряду с легитимацией могут проходить процессы делегитимации

Ключевые слова: легитимность, легитимация, революционные события, политический кризис, постреволуционный порядок.

Shapovalenko M.

LEGITIMATION/DELIGITAMATION OF INSTITUTIONAL CHANGE

A series of «color revolutions» in the post-Soviet space, the events of «Arab Spring» set a new political order. Political institutions have changed and new political procedures and mechanisms for the functioning of the political regime have been put in place. The new political order had to be legitimized, but for this it was necessary to solve those crisis problems that gave impetus to radical changes in society. Typically, a number of factors are causing crises and overcoming the crisis, it is necessary to introduce a system of measures that will provide institutional legitimacy. At the same time, along with legitimation, processes of de-legitimation may take place.

Key words: legitimacy, legitimation, revolutionary events, political crisis, post-revolutionary order.

Легітимація нових політичних режимів, що виникають внаслідок кризи, державного заколоту, усунення керівників держави у неправовий спосіб завжди викликає питання у практичній і теоретичній площині. З точки зору політичної теорії, поняття «легітимність», «легітимація», «делегітимація» мають певну розмитість понять, що значно ускладнює визначення їхніх складових,

особливо в умовах перехідного періоду, нестабільності політичної системи.

Феномен політичної легітимації та делегітимації знайшов своє висвітлення у фундаментальних дослідженнях таких зарубіжних учених, як Д. Бітхем, М. Вебер, Р. Далтон, М. Доган, Д. Істон, С. Ліпсет, П. Розанвалон, Е. Тоффлер, Ю. Габермас, С. Гантінгтон, Д. Хелд. У рамках російського наукового дискурсу досліджуваної проблематики вагомий внесок належить В. Ачкасову, С. Єлісєєву, О. Вертешину, А.-Н. Дібірову, К. Завершинському, С. Ланцову, О. Скіперсько-

му. Сутності делегітимаційних феноменів присвячено ґрунтовні праці вітчизняних дослідників: Є. Бистрицького, О. Висоцького, В. Волинця, Є. Головаху, М. Ільїна, В. Горбатенка, Г. Зеленько, В. Крем'яна, А. Романюка, О. Фісуна, В. Якушика, О. Дащаківської, Г. Почепцова, С. Рябова, Т. Кузьменко, Є. Цокура та ін.

У працях М. Догана, Д. Істона, Ю. Габермаса досліджуються складові легітимності, в першу чергу легітимності стабільних політичних систем з усталеними політичними інститутами. Проблема легітимаційної кризи і процеси делегітимації політичних інститутів після проведення певних реформ стають предметом наукових розвідок представників як вітчизняних, так і зарубіжних політологічних шкіл. Але системних досліджень щодо легітимації та легітимності постреформаційних і постреволюційних порядків і сучасній західній та вітчизняній літературі замало.

Якщо взяти практичні аспекти цієї проблеми, то слід зазначити, що саме нові політичні інститути потребують легітимності і тому їх треба легітимувати. Як зазначає С. Гантінгтон у своїй монографії «Політичний порядок у суспільствах, що змінюються» понад 60 років тому, політичні інститути виникають із взаємодії та конфліктів між соціальними акторами, наслідком чого є поступовий розвиток процедур та організаційних механізмів їхнього вирішення [1, р.12]. Тому важливість політичних інститутів зростає в умовах подолання кризових явищ, запровадження демократичних реформ [2].

У цьому напрямку досить цікавими є положення теорії американського політолога Ч. Тіллі щодо демократизації політичного режиму. Він визначає особливості процесів демократизації та дедемократизації, причому, зокрема, виділяє процес розвитку потенціалу держави, процес участі громадян в ухваленні політичних рішень та процес перебігу публічної політики (сфери взаємодії держави, державних інституцій, громадян і об'єднань громадян). У цих сферах учений виділяє низку критеріїв, які свідчать про демократичність або недемократичність режиму, його рух у напрямі демократизації чи дедемократизації: «Режим є демократичним, якщо політичні відносини держави з громадянами характеризуються широкими, рівноправними, захищеними й взаємозобов'язувальними процедурами обговорення політичних призначень і визначення політичного курсу. Демократизація в такому випадку означає простий рух до більш

широкого представництва, більш рівної, захищеної й обов'язкової процедури обговорення політичних призначень і визначення політичного курсу. Демократизація – рух до менш широкого представництва, нерівноправної, слабо захищеної та не зобов'язувальної процедури обговорення політичних призначень і визначення політичного курсу» [3, с. 79-80].

Основні політичні процеси, згідно з Ч. Тіллі, визначають напрям руху держави і діляться на чотири групи:

- **поширеність** – розширення (звуження) забезпечених законом інструментів обов'язкової реалізації прав громадян добиватися від влади дотримання суспільних інтересів;
- **рівність** – збільшення (зменшення) кількості рівноправних категорій, що визначають права та обов'язки різних сегментів суспільства та їх відносини з державами;
- **захищеність** – зменшення (збільшення) частки населення, яке зазнає утисків чи переслідування, чи недостатнього захисту держави;
- **взаємозобов'язаність** – розширення (звуження) участі всіх громадян у процесі вимоги та отримання законно встановлених послуг і благ від держави.

Наступним етапом аналізу є виділення механізмів, які визначають перебіг демократизації та дедемократизації: «Демократизація та дедемократизація залежать від повторюваних причинних механізмів, що породжують певні процеси. Під механізмами я маю на увазі події, що роблять той самий негайний ефект за широкого діапазону обставин. Під процесами я маю на увазі комбінації й послідовності механізмів, які ведуть до певних результатів. Демократизація й дедемократизація є масштабними процесами» [3, с. 40].

Прикладом такого механізму є, наприклад, *механізм формування коаліції* – створення нової форми координації між автономними політичними акторами. «Нова коаліція своїм існуванням не робить демократизацію, проте вона часто сприяє просуванню до демократії, поєднуючи тих політичних акторів, які зацікавлені в демократичних результатах, але колись не погоджували свої зусилля» [3, с. 40].

Також дослідник Ч. Тіллі виділяє три основні групи змін, за якими здійснюється аналіз процесів демократизації та дедемократизації:

- посилення або ослаблення зв'язків між особистісними мережами довіри (родинних,

соціальних, економічних) та державною політикою;

- зміцнення чи ослаблення ізоляції державної політики від основних аспектів суспільної нерівності (гендерних, расових, національних, етнічних, релігійних, класових, кастових), з якими стикаються в повсякденному житті громадяни;
- зростання чи зменшення автономності (незалежності) у державній політиці різних центрів влади (особливо тих, які мають у своєму розпорядженні засоби насильства та примусу), зокрема патронажно-клієнтських мереж, організованих злочинних і корупційних угруповань, армії, релігійних організацій, партій тощо.

Будь-які події, пов'язані зі зміною політичного режиму, тягнуть за собою низку наслідків і проблем, а саме, яким чином легалізувати свій стан новим політичним елітам, у який спосіб організувати довіру в ефективність нових інститутів і лідерів, як отримати зовнішньополітичну підтримку (з боку головних геополітичних акторів, міжнародних інституцій). А якщо пам'ятати, що легітимність є результат, а легітимація – процес, то виникають питання щодо ресурсозабезпеченості цього процесу та його тривалості.

Необхідно відзначити такі фактори делегітимації як наслідок кризи легітимності:

- 1) протиріччя між універсальними цінностями, які панують у суспільстві, і егоїстичними інтересами панівного політичного класу;

- 2) протиріччя між ідеєю демократії та соціально-політичною практикою; це, зокрема, проявляється у спробах розв'язувати проблеми силовим шляхом, тиском на засоби масової інформації, використання неформальних правил;

- 3) відсутність у політичній системі механізмів захисту інтересів народних мас;

- 4) наростання бюрократизації та корумпованості;

- 5) націоналізм і сепаратизм;

- 6) втрата правлячою елітою віри в правомірність своєї влади, виникнення всередині неї гострих соціальних протиріч, зіткнення різних гілок влади [4].

В умовах постреволюційної ситуації, питання (де)легітимації стає вкрай важливим. Фактично революція, згідно з теорією революції, означає розкол еліт та деградацію силових структур (неспроможність виконувати свої обов'язки із захисту існуючого конституційного ладу) в умовах кризи. Але це є наслідком низки чинників: обмаль

ресурсів у правлячого класу для виконання своїх обов'язків, формування незадоволеної еліти, делегітимація правлячої групи, поява альтернативних центрів впливу, формування альтернативного проекту майбутнього, «бунт регіонів», втрата державою могутності на міжнародній арені, підтримка впливовими державами контреліти [5, с. 443-444]. А це означає радикалізацію настроїв у суспільстві, консолідацію певних соціальних груп. Це сприяє формуванню чіткої та жорсткої лінії розколу суспільства на «свій» та «чужий». Як писав відомий політолог і юрист К. Шмітт, «Будь-яка протилежність – релігійній, моральній, економічній або етнічній – перетворюється на протипагу політичній, якщо вона досить сильна для того, щоб ефективно розділяти людей на групи друзів і ворогів. Політичне є не в самій боротьбі, яка знову-таки має свої власні технічні, психологічні і військові закони, але, ... в обумовленій цій реальній можливості поведінці...» [6, с. 45]. Тому активізація революційної практики широких прошарків населення стимулює становлення постреволюційного порядку, формування стабільної політичної системи може розтягнутися на довгий термін (від трьох років до десятиліть).

Поява політичної опозиції фактично є потенційною загрозою для правлячого політичного класу. Інституалізація включає нових авторів у політичний процес. Але для демократичних режимів це стимулює вирішення конфліктної ситуації, в умовах недемократичних або перехідних режимів конфлікт не вирішується, а нейтралізується. В українській практиці саме стійка мережа патрон-клієнтських відносин [7, с. 13] створює систему «політичної гойдалки» від посилення авторитарних тенденцій через низку революцій до посилення демократичних тенденцій. Фактично слід легітимізувати новий правлячий політичний клас на міжнародній арені, отримати підтримку серед населення, подолати «бунт регіонів», подолати інерційність протестних настроїв, провести системні реформи. Тому легітимація постреволюційного порядку потребує кропіткої і професійної роботи з політиків, експертів, різноманітних інноваційних фондів, зацікавлених у функціонуванні легітимного демократичного політичного режиму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Huntigton S.P. Political Order in Changing Societies./ Samuel P. Huntigton. – New Haven: Yale University Press, 1968. – 488 p.

2. Шаповаленко М.В. Политическое развитие современных переходных обществ: теоретические подходы и основные тенденции: Монография / М.В. Шаповаленко. – Х.: Изд-во Харьк. нац. ун-та внутр. дел, 2007. – 340 с.
3. Тилли Ч. Демократия/ Ч.Тилли – М.: Институт общественного проектирования, 2007. – 263 с.
4. Делегитимация [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://mirslovarei.com/content_pol/DELEGITIMACIJA-4698.html
5. Розов Н. Теории политической динамики Рендалла Коллинза и российская динамика/ Н. Розов // Коллинз Р. Макроистория: очерки социологии большой длительности/ Пер с англ./ Послесл. Н.С.Розов. – М.:УРСС:ЛЕНАНД, 2015. – 504 с.
6. Шмитт К. Понятие политического / К. Шмитт // Вопросы социологии. – 1992. – № 1. – С. 37-67.
7. Фісун О. Неформальні інститути та неопатримоніальна демократія в Україні / Олександр Фісун // Агора. – Вип.17. – К., 2016. – С.9-13.

УДК 321.01:316.32

Запорожченко Р.О.
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

ДЕРЖАВА VS ІМПЕРІЯ: ВЛАДА ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Аналізуються теоретико-методологічні концепції державного володарювання крізь призму категорії суверенітету. Визначено основні підходи до трактування суверенітету, а також порівнюється влада та її реалізація в державі та імперії на основі розроблених структурно-функціональних параметрів. Розглядається вплив глобалізаційних процесів на трансформацію системи володарювання в сучасності.

Ключові слова: імперія, держава, суверенітет, глобалізація, глобальне управління.

Запорожченко Р.А.

ГОСУДАРСТВО VS ИМПЕРИЯ: ВЛАСТЬ И ЕЁ РЕАЛИЗАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Анализируются теоретико-методологические концепции государственного властвования сквозь призму категории суверенитета. Определены основные подходы к трактовке суверенитета, а также сравнивается власть и ее реализация в государстве и империи на основе разработанных структурно-функциональных параметров. Рассматривается влияние глобализационных процессов на трансформацию системы властвования в современности.

Ключевые слова: империя, государство, суверенитет, глобализация, глобальное управление.

Zaporozhchenko R.

STATE VS EMPIRE: POWER AND ITS IMPLEMENTATION IN THE FRAMEWORK OF GLOBALIZATION

In the present paper, we analyze theoretical and methodological concepts of state power through the prism of the category of sovereignty. The main approaches towards defining sovereignty are outlined. The implementation of power is compared in the state and in the empire based on chosen structural and functional parameters. The influence of globalization processes on the transformation of power systems nowadays is studied.

Key words: empire, state, sovereignty, globalization, global governing, modern empire.